

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

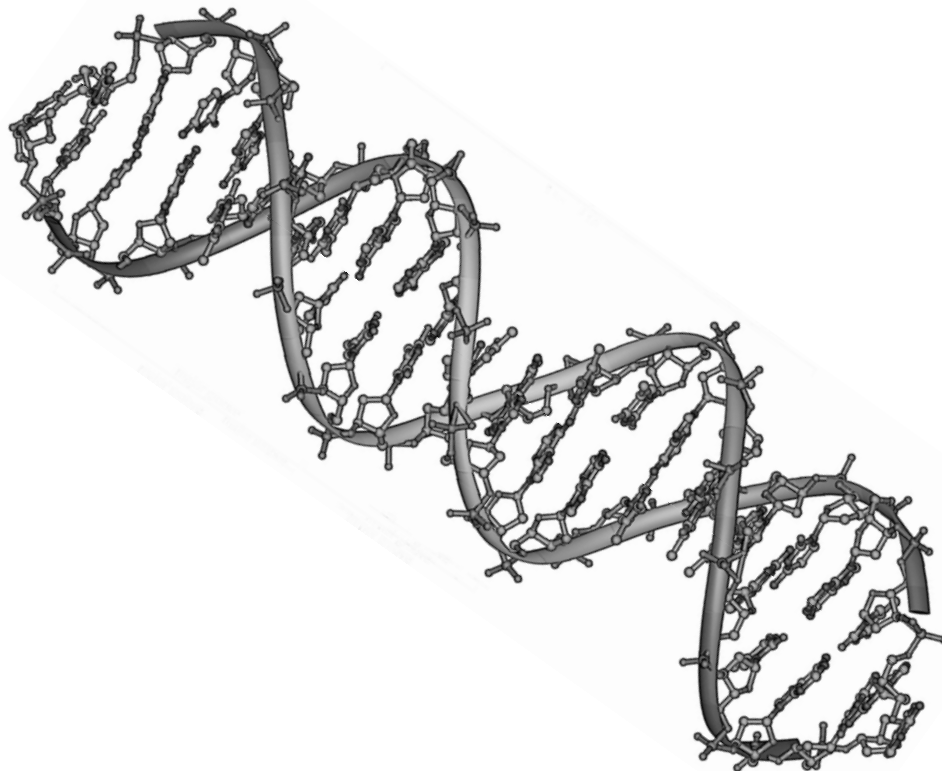
Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών
Τμήμα Ιατρικής • Τμήμα Βιολογίας • Τμήμα Κοινωνιολογίας

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

ΒΙΟΗΘΙΚΗ

4ο Επιστημονικό Συνέδριο - Retreat

Βιοηθικά προβλήματα στις επιστήμες της ζωής

Πλακιάς Ρεθύμνου,
Ξενοδοχείο Καλυψώ
3-5 Οκτωβρίου 2008

Περίληψεις ομιλιών

1. Κατερίνα Ασπραδάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σύγχρονοι προβληματισμοί για την ενήμερη συγκατάθεση στη βιοηθική. Ειδική αναφορά σε ζητήματα στοματικής υγείας

Η ενήμερη συγκατάθεση αποτελεί στις μέρες μας ένα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα της Δυτικής βιοϊατρικής ηθικής. Παρά το πλήθος όμως των σχετικών αναφορών και την αναζήτηση ολοένα και περισσότερο υψηλών κριτηρίων, σύγχρονοι μελετητές επισημαίνουν αναπάντητα ερωτήματα στην ενήμερη συγκατάθεση. Ειδικότερα επισημαίνεται ότι, με τη θεμελίωση της ενήμερης συγκατάθεσης στην αρχή του σεβασμού της αυτονομίας ή την ταύτισή της με την αυτονομία, ως έκφραση ατομικής επιλογής μιας αποδεσμευμένης από καθολικές και εξισωτικές δεσμεύσεις υποκειμενικότητας, δεν μπορούν να δοθούν απαντήσεις αναφορικά με τα κατάλληλα όρια (limits) της υποχρέωσης για ενήμερη συγκατάθεση. Ούτε όμως και για τους περιορισμούς που η κοινωνία μπορεί να θέσει στις επιλογές των ασθενών, όταν οι επιλογές αυτές συγκρούονται με άλλες αξίες, θέτουν σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία ή συνεπάγονται πόρους που δεν είναι επαρκείς (scarce resources) και τους οποίους δεν μπορούν να καλύψουν οι ίδιοι οι ασθενείς.

Υπό το πρίσμα αυτό, στο πλαίσιο των συζητήσεων της ηθικής δικαιολόγησης της ενήμερης συγκατάθεσης στη βιοϊατρική ηθική επανατίθεται από πολλούς το ζήτημα του πατερναλισμού. Υποστηρίζεται δηλαδή ότι υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν χρειάζεται να ληφθεί ενημερωμένη συγκατάθεση ούτε είναι αναγκαίο να αξιολογούνται οι αρνήσεις των ασθενών, αλλά οι αποφάσεις μπορούν να λαμβάνονται πατερναλιστικά, τόσο σε επίπεδο ατόμων (ιατρός-ασθενής) όσο και σε επίπεδο θεσμών –κράτους – ατόμων. Στη βάση των ως άνω συζητήσεων για το καλό (welfare) του ασθενούς εμφανίζεται η σύγκρουση των ηθικών αρχών της αυτονομίας, της αγαθοποιίας και της δικαιοσύνης.

Με αναφορές στη στοματική υγεία, στην παρούσα ανακοίνωση υποστηρίζεται ότι η φαινομενικότητα της σύγκρουσης των αρχών της αυτονομίας, της αγαθοποιίας και της δικαιοσύνης στη θεμελίωση της ενήμερης συγκατάθεσης στη βιοηθική οφείλεται στην προβληματική θεμελίωση της αυτονομίας ως ατομικής αυτοέκφρασης και τονίζεται η αναγκαιότητα της ηθικής και κοινωνικής ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών υγείας.

2. **Φίλιππος Βασιλόγιαννης**, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ενώπιον του Δικαστηρίου του Λόγου: Η Ιδέα του Πανεπιστημίου και η Βιοηθική

Με δεδομένο τον διατμηματικό χαρακτήρα του Προγράμματός μας, οφείλουμε να διακρίνουμε τον διατμηματικό από τον διεπιστημονικό χαρακτήρα του. Διότι το ίδιο Πρόγραμμα, ως διατμηματικό, οφείλει συγχρόνως να είναι διεπιστημονικό. Διαφορετικά, ο διατμηματικός χαρακτήρας είναι αδικαιολόγητος. Η διεπιστημονικότητα του Προγράμματος, όμως, δεν θέτει ένα ζήτημα ακριβούς περιγραφής του, αλλά πρωτίστως ένα κανονιστικό ζήτημα. Το κύριο, λοιπόν, ερώτημά μας αφορά στην αναγκαιότητα της διεπιστημονικότητάς του. Δείχνοντας ότι η φιλοσοφία του δικαίου και η ιδέα του πανεπιστημίου βρίσκονται στο επίκεντρο της φιλοσοφίας του Kant (θεωρητικής και πρακτικής), η ανακοίνωση εξετάζει γιατί νομιμοποιείται η διεπιστημονικότητα της βιοηθικής (και, συνεπώς, και του Προγράμματός μας), πράγμα που συνεπάγεται κάποιες έμμεσες μεν, αλλά καίριες απαντήσεις στις προκλήσεις του αναγωγισμού και του επιστημονισμού.

3. **Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου**, Πανεπιστήμιο Αθηνών & Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τι θα έλεγε ο Πλάτων για την ιατρική παιδεία και τους κώδικες βιοηθικής;

Στις μέρες μας βρίθουν οι σχετικές με τη βιοηθική Διακηρύξεις, Συμβάσεις, κώδικες δεοντολογίας και λοιπά επίσημα κείμενα αρχών και κανόνων δεσμευτικά ή μη, στα οποία ελάχιστα προσφεύγουν οι ενδιαφερόμενοι κατά τη λήψη αποφάσεων σε καίρια ηθικά διλήμματα στο χώρο ιδιαίτερα της ιατρικής. Στην πρόσφατη εξάλλου «Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα», ή σε επιμέρους αρχές της έχει ασκηθεί κριτική σε ακαδημαϊκό, θρησκευτικό, πολιτισμικό και κοινωνικό επίπεδο, παρά την καταρχήν θετική αποδοχή της. Ένα καλό παράδειγμα για την ανάγκη, την αξία, την εφαρμοσιμότητα και την αποτελεσματικότητα παρόμοιων γραπτών κειμένων στο χώρο της ιατρικής αποτελεί ίσως μια νέα ανάγνωση, υπό το πρίσμα της βιοηθικής, της προβληματικής που βρίσκουμε στον *Πολιτικό* του Πλάτωνα σχετικά με τους νόμους και τα ιατρικά παραγγέλματα κατά την άσκηση της πολιτικής εξουσίας και της ιατρικής.

Ο Πλάτων έχει επανειλημμένως ασχοληθεί με την ιατρική τέχνη ή επιστήμη την οποία, παρά την ιδιοτυπία της, θεωρεί παραδειγματική της

πολιτικής τέχνης. Στο διάλογο αυτό, ο οποίος τόσο χρονολογικά όσο και ουσιαστικά εντάσσεται ανάμεσα στην *Πολιτεία* και τους *Νόμους*, συζητεί ο Πλάτων αν ο άξιος πολιτικός άνδρας έχει ανάγκη τους νόμους για να κυβερνήσει σωστά, ή όχι, θέτει δηλαδή το θέμα της συνταγματικότητας της εξουσίας. Για να καταλήξει ότι, καίτοι η αληθινή πολιτική τέχνη δεν χρειάζεται τη δέσμευση των νόμων για τη δίκαιη και προς όφελος των πολιτών διακυβέρνηση, ωστόσο στην περίπτωση έλλειψης ή ελλειμματικότητας βασιλικών ανδρών οι νόμοι αποτελούν ασφαλιστική δικλείδα για το καλό της πόλης.

Στο πλαίσιο αυτό και σε επίρρωση του σκεπτικού του αναφέρεται στην ιατρική ως παραδειγματική τέχνη της πολιτικής και διερωτάται αν ο καλός γιατρός πρέπει να συμμορφώνεται με γραπτά ιατρικά παραγγέλματα και υπομνήματα ή δικαιούται να ασκήσει την τέχνη του ως «αυτοκράτωρ». Για να καταλήξει ότι, αν ο γιατρός δεν έχει κατακτήσει την ιατρική αλήθεια, τα σχετικά γραπτά ή έγγραφα νόμιμα είναι αναγκαία για την άσκηση της επιστήμης του προς όφελος των ασθενών του.

Ο Πλάτων λοιπόν θα προτιμούσε ίσως μια άρτια επιστημονικά, ηθικά και κοινωνικά ιατρική παιδεία. Μέχρι την πραγμάτωσή της, ωστόσο, ή αν αυτή δεν είναι εφικτή, δεν θα θεωρούσε άχρηστα τα σχετικά δημόσια κείμενα, προϊόντα επιστημοσύνης και διαδικαστικής έστω οικουμενικής ή εθνικής συναίνεσης και σύμφωνα με την κοινή ηθική συνείδηση, που δεσμεύουν το γιατρό ηθικά ή νομικά, ώστε να λειτουργεί με πνεύμα δικαιοσύνης για τη σωτηρία των ασθενών του και τη βελτίωση της κοινωνίας. Και τούτο, παρά την ελλιπή φιλοσοφική τους δικαίωση και την αναπόφευκτη γενικότητά τους.

4. **Ελένη Καλοκαιρινού**, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Βελτιωτικές τεχνικές και η διασφάλιση της υγείας του ανθρώπου

Οι πρόσφατες γενετικές τεχνολογίες έχουν επιφέρει επανάσταση στον τρόπο με τον οποίο ερχόμαστε στον κόσμο, στον τρόπο με τον οποίο γεννάμε και ανατρέφουμε τα παιδιά μας. Ανάμεσά τους οι βελτιωτικές τεχνικές και ο σχεδιασμός των μωρών έχουν ήδη εισέλθει στη ζωή μας, καθώς αρκετοί από εμάς λαμβάνουμε βελτιωτικά φάρμακα για να θεραπεύσουμε αρκετές καταστάσεις ή χρησιμοποιούμε γενετικές τεχνολογίες, όπως η προεμφυτευτική γενετική διάγνωση ή η γονιδιακή θεραπεία, όταν υπάρχει ένας αυξημένος κίνδυνος να φέρουμε στον κόσμο ένα παιδί με μια σοβαρή

γενετική ασθένεια. Εν τούτοις, η χρήση αυτών των τεχνολογιών φαίνεται να είναι πολύ πιο ευρεία. Τα βελτιωτικά φάρμακα παρέχονται ελεύθερα με συνταγή από τον ιατρό ή ακόμα πωλούνται στο φαρμακείο ή μέσω του διαδικτύου για άλλους μη ιατρικούς σκοπούς όπως, για παράδειγμα, για εμπλουτισμό και βελτίωση των φυσικών και πνευματικών χαρακτηριστικών κάποιου. Και, κατά παρόμοιο τρόπο, η προεμφυτευτική γενετική διάγνωση και η γονιδιακή θεραπεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν και χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία του σωτήρα αδελφού, για την επιλογή φύλου ή τον οικογενειακό σχεδιασμό.

Συνεπώς, ο στόχος μου στην παρούσα ανακοίνωση είναι να ασχοληθώ κριτικά με τις δύο αυτές τεχνολογίες. Η κεντρική μου θέση είναι ότι και οι βελτιωτικές τεχνικές και οι γενετικές τεχνολογίες δικαιολογούνται στο βαθμό που αποκαθιστούν την υγεία του ανθρώπου. Έλλειψη υγείας, ασθένεια συνεπάγεται, μεταξύ των άλλων, πολύ πόνο και συμφορά και συχνά στέρηση της αυτονομίας του ασθενούς. Η χρησιμοποίηση των βελτιωτικών τεχνικών και των γενετικών τεχνολογιών για να αποκαταστήσουμε την υγεία του ανθρώπου κι έτσι να τον απαλλάξουμε από κάθε συμφορά είναι αναμφίβολα ένα καθήκον. Εν τούτοις, ευθύς ως η υγεία μας έχει διασφαλισθεί, δεν μπορώ να αντιληφθώ ποιός είναι ο σκοπός για τον οποίο χρησιμοποιούμε τις τεχνολογίες αυτές περαιτέρω. Βεβαίως, κάποιος είναι ελεύθερος να τις χρησιμοποιεί, εάν το επιθυμεί. Αλλά μια τέτοια απόφαση ανήκει στη σφαίρα του καλού, του επιθυμητού και όχι στο βασίλειο του υποχρεωτικού ή του καθήκοντος. Επιπλέον, όπως υποδεικνύω, οι ανάγκες τις οποίες οι τεχνολογίες αυτές ικανοποιούν είναι ψευτο-ανάγκες οι οποίες έχουν προκύψει σε μια έντονα καταναλωτική κοινωνία, όπως είναι η αμερικάνικη. Σε μια κοινωνία η οποία ακολουθεί τους σκληρούς νόμους της αγοράς οι άνθρωποι αισθάνονται ότι πρέπει να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί, κάτι που πιέζει τόσο αυτούς αλλά κυρίως τους νεότερους να είναι όλο και περισσότερο δραστήριοι. Κατά συνέπεια, δεν μας εκπλήττει καθόλου εάν οι άνθρωποι στρέφονται στις γενετικές και ιατρικές βελτιώσεις για να αναπτύξουν τις φυσικές τους ικανότητες, αμφότερες σωματικές και πνευματικές. Αλλά μια τέτοια κατάσταση δεν μας εξουσιοδοτεί λογικά να υποστηρίξουμε τον ισχυρισμό ότι οι βελτιώσεις είναι καθήκον μας· αντίθετα, μας νομιμοποιεί να συμπεράνουμε ότι είναι η κοινωνία μας που χρειάζεται επείγοντως αλλαγή και μεταρρύθμιση.

5. **Φίλιππος Β. Καργόπουλος**, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Επιστημολογική και οντολογική θεώρηση της ευτυχίας

Μολονότι η έννοια της ευτυχίας χρησιμοποιείται κατά κόρον ως βάση εξήγησης και ως κριτήριο επιλογής στην ηθική και στην πολιτική πράξη καθώς και στην κοινή ψυχολογική γνώση, στις επιστήμες της κοινωνίας και της συμπεριφοράς των ανθρώπων παίζει έναν δυσανάλογα μικρό ρόλο. Κάποιες επιφυλάξεις απέναντι σε μια τόσο ιδεολογικά φορτισμένη και συντιθέμενη από πεποιθήσεις έννοια είναι δικαιολογημένες, ωστόσο είναι απαραίτητο, ιδιαίτερα για μια διεπιστημονική αναζήτηση όπως είναι η βιοηθική, να γίνει κάποια διερεύνηση της έννοιας τέτοια που να επιτρέψει την αναφορά στην ευτυχία ή στα συνώνυμά της χωρίς τον κίνδυνο να αποδειχθεί ότι κάνουμε αναφορά σε χίμαιρα.

Με βάση τον παραπάνω στόχο, η παρουσίαση αυτή είναι μια απόπειρα να καθοριστεί οντολογικά η ευτυχία με βάση το πού στην επιστήμη μας θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε ανάγκη για αναφορά σε τέτοια έννοια. Για τον σκοπό αυτό επιλέγουμε το πιο αυστηρό και απέριπτο οντολογικό πλαίσιο, αυτό του συμπεριφορισμού, που άλλωστε απορρίπτει τις εξηγήσεις συμπεριφορών που βασίζονται στην επιδίωξη της ευτυχίας. Για να εντοπίσουμε το είδος της έννοιας στο οποίο ανήκει η ευτυχία κάνουμε αναφορά σε δύο άλλες έννοιες, στην έννοια της εντροπίας η οποία χρησιμοποιείται πρακτικά στις φυσικές επιστήμες και στην έννοια της επιδίωξης της νίκης όπως αυτή προϋποτίθεται στα παιχνίδια και στον αθλητισμό. Από τα αναλογικά επιχειρήματα που στήνουμε προκύπτει μια οντολογικά καθαρή και παρατηρήσιμη έννοια της ευτυχίας. Αλλά το σημαντικότερο εύρημα είναι ότι τα καθοριστικά στοιχεία της έννοιας αυτής παραπέμπουν σε ουσιαστική σχέση μεταξύ ευτυχίας και δικαιοσύνης.

6. **Δημήτριος Καστελλιανάκης**, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Προγεννητική διάγνωση και γονιδιακή θεραπεία. Προοπτικές και ερωτήματα από βιοηθική σκοπιά.

Οι εντυπωσιακές εξελίξεις των τελευταίων χρόνων στην γενετική και την μοριακή βιολογία, καθώς και η σημαντική βελτίωση των διαγνωστικών τεχνικών που ήδη χρησιμοποιούνται, δημιουργούν νέες προϋποθέσεις και δυνατότητες, τόσο για την προγεννητική διάγνωση, για τον έλεγχο δηλαδή της

φυσιολογικής ανάπτυξης του εμβρύου και την διάγνωση ή αποκλεισμό της παρουσίας συγγενών ανωμαλιών και γενετικών νοσημάτων, όσο και για τη γονιδιακή θεραπεία, την τροποποίηση δηλαδή του γενετικού υλικού ανθρώπινων κυττάρων για θεραπευτικούς σκοπούς.

Η χρήση όμως αυτών των τεχνικών στον άνθρωπο εγείρει ποικίλα σημαντικά ηθικά και κοινωνικά ζητήματα, συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων για τους ασθενείς και τις μελλοντικές γενεές, της διαφοράς μεταξύ της θεραπείας και της βελτίωσης, της παρέμβασης στην ανθρώπινη αναπαραγωγή και της προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Στόχος λοιπόν είναι η ανάδειξη από τη σκοπιά της Βιοηθικής αυτών των ζητημάτων σε σχέση με τις εναλλακτικές προσεγγίσεις των δύο μεθόδων, την τωρινή και μελλοντική αποτελεσματικότητα τους και την σχετική αποδοχή και εφαρμογή που θα μπορούσαν να έχουν σε πληθυσμιακές ομάδες με διαφορετική κοινωνικο-οικονομική, θρησκευτική, πολιτισμική σύσταση και υψηλά ποσοστά φορέων ή πασχόντων από κληρονομικές ασθένειες, αντιμετωπίσιμες με την μια ή την άλλη μέθοδο ή με τον συνδυασμό τους.

7. Ηλίας Δ. Κούβελας, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Πατρών και **Καρολίνα Σ. Ακινόσογλου**, Imperial College, London

Η έρευνα στα βλαστοκύτταρα: Ηθικά προβλήματα

Η εντυπωσιακή ανάπτυξη της Μοριακής Βιολογίας και της Βιοτεχνολογίας κατά της δεκαετίες 1980 και 1990 έδωσε τη δυνατότητα στοχευμένων γενετικών τροποποιήσεων. Τούτο άνοιξε κυριολεκτικά τις πύλες για τη μελέτη των βλαστοκυττάρων του ανθρώπου η οποία κατά τα τελευταία 10 χρόνια έλαβε εκρηκτικές διαστάσεις. Οι μελέτες αυτές έδειξαν ότι ενδεχομένως τα εμβρυικά βλαστικά κύτταρα του ανθρώπου είναι δυνατόν να διαφοροποιηθούν προς κάθε είδος κυττάρου και να χρησιμοποιηθούν για την αντικατάσταση διαφόρων ιστών και οργάνων όπως το συκώτι, η καρδιά, το πάγκρεας, ακόμη και ο νευρικός ιστός. Η υπερβολική, και ως ένα βαθμό άκριτη, προβολή από τα ΜΜΕ αυτού του ενδεχόμενου, δημιούργησε μεγάλες ελπίδες σε εκατομμύρια ανθρώπους.

Η μελέτη των εμβρυικών βλαστικών κυττάρων δεν δημιούργησε μόνο ελπίδες, δημιούργησε παράλληλα και προβλήματα. Τα προβλήματα είναι κυρίως ηθικού τύπου. Μεγάλες κοινωνικές ομάδες, με βάση τις θρησκευτικές

ή φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις θεωρούν απαράδεκτη τη χρήση εμβρύων του ανθρώπου για τη λήψη βλαστοκυττάρων, σε όσο πρώιμα στάδια κι αν είναι αυτά τα έμβρυα.

Το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω, είναι αν και σε ποιο σημείο, η καταστροφή εμβρύων ισοδυναμεί με καταστροφή ατόμων, οπότε και χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και σεβασμού έναντι οιαδήποτε άλλου πειραματικού μοντέλου. Από τις πιο θρησκευτικές πεποιθήσεις που ορίζουν την «εμφύχωση» του ατόμου από την ίδια την στιγμή της σύλληψης, ως τις λιγότερο θρησκευτικές που θέλουν το έμβρυο εν δυνάμει πρόσωπο, ανεξάρτητα από τον αριθμό των κυττάρων του, οπότε και αδιαπραγμάτευτα τα δικαιώματα του, η πολεμική κατά της θεραπευτικής χρήσης βλαστοκυττάρων είναι εξαιρετικά έντονη.

Στην προσπάθεια να παρακαμφθούν τα ηθικά προβλήματα που εγείρει η λήψη βλαστοκυττάρων από έμβρυα, αναπτύσσονται διάφορες νέες προσπελάσεις τεχνητής δημιουργίας εμβρυϊκών βλαστοκυττάρων. Η πλέον πρόσφατη και ελπιδοφόρα προσέγγιση είναι η δυνατότητα - με την εισαγωγή 4 γονιδίων σε ανθρώπινα ενήλικα σωματικά κύτταρα (από το δέρμα) - επαναπρογραμματισμού τους, ώστε να επανακτήσουν χαρακτηριστικά εμβρυϊκών βλαστοκυττάρων.

8. **Κίσος Λούης**, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Πεθαίνοντας νέος από γεννησιμιού του κόσμου

Θέλοντας να κρατήσω την “παράδοση” που λέει πως οι ομιλίες μου δεν είναι παρά μία φωνακλάδικη επισήμανση κακώς κειμένων που σχετίζονται με την υγεία στον Τρίτο Κόσμο, το φετινό “παράθυρο” θα περιλαμβάνει μία απαισιόδοξη περιγραφή των διαφορών μεταξύ φτωχών και πλουσίων στου πλανήτη μας όσον αφορά τον θάνατό τους.

9. **Ευάγγελος Μάλλιος**, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Βιοτράπεζες: Νομικές Επιλογές και Βιοηθικοί Προβληματισμοί

Τα τελευταία χρόνια η διαδικασία της συγκέντρωσης και επεξεργασίας βιολογικών δειγμάτων ανθρώπινης προέλευσης και της διασύνδεσής τους με προσωπικά δεδομένα έχει αποκτήσει νέα διάσταση. Τα παραδείγματα των λεγόμενων «βιοτραπεζών» (Ισλανδία, Εσθονία, Σουηδία, Αγγλία) επιτρέπουν,

για πρώτη φορά, τη συνδυαστική μελέτη βιολογικών, ιατρικών, προσωπικών και οικογενειακών στοιχείων σε συλλογικό (ακόμα και σε εθνικό) επίπεδο. Η λειτουργία των «βιοτραπεζών» αναμένεται ότι θα αποτελέσει ένα αποτελεσματικό εργαλείο στον αγώνα της κατανόησης σημαντικού αριθμού ασθενειών, εντέλει δε θα συντελέσει στην πρόληψη και τη θεραπεία σοβαρών και μέχρι σήμερα ανίατων ασθενειών. Ταυτόχρονα με τις ελπίδες που έχει γεννήσει η δημιουργία των πρώτων «βιοτραπεζών» παγκοσμίως, έχει αρχίσει να αναπτύσσεται και ένας διάλογος σχετικά με τους όρους, βάσει των οποίων θα πραγματοποιείται η συλλογή και η καταχώριση των στοιχείων που αυτές περιέχουν, τα πρόσωπα τα οποία θα έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε αυτές, καθώς και τη δυνατότητα εμπορικής αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της έρευνας.

10. **Διομήδης Μαρκουλής**, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το Ηθικό Δικαίωμα στο Θάνατο. Υπάρχει;

Τα ιατρικά και τεχνολογικά επιτεύγματα των τελευταίων δεκαετιών αύξησαν σημαντικά το προσδόκιμο επιβίωσης και διεύρυναν τις επιλογές για παροχή φροντίδας σε άτομα των οποίων η κατάσταση της υγείας είναι ασύμβατη με την έννοια της ζωής. Η πρόοδος αυτή, ωστόσο, προκάλεσε διχογνωμίες σχετιζόμενες αφενός με το δίλημμα κατά πόσο προέχει η «ποσότητα» ή η «ποιότητα» της ζωής και αφετέρου με την πρόκριση μιας πατερναλιστικής προσέγγισης του προβλήματος ή μίας προσέγγισης που να σέβεται την αυτονομία του ασθενούς.

Οι διχογνωμίες αυτές προσομοιάζουν με τις αντίστοιχες γύρω από άλλα, επίσης πολλαπλώς φορτισμένα διλήμματα, όπως το δίλημμα της διακοπής της κύησης, της θανατικής ποινής ή της χρήσης βλαστοκυττάρων για θεραπευτικούς σκοπούς – έχουν όμως τη δική τους ιδιαιτερότητα.

Η παρούσα εισήγηση θα διατρέξει με συντομία τους φιλοσοφικούς, θρησκευτικούς και ιατρικούς προβληματισμούς που αγγίζουν το πρόβλημα της ευθανασίας, θα σκιαγραφήσει την εικόνα απόρριψης ή αποδοχής του τερματισμού της ζωής με τη σύμπραξη τρίτων όπως αυτή εμφανίζεται μέσα από τις σχετικές έρευνες, για να επικεντρωθεί στη συνέχεια στις εξελικτικά διαφοροποιημένες κοινωνικο-γνωστικές θεωρήσεις του φαινομένου.

Ως προς το τελευταίο, η θεωρία του L. Kohlberg για την ανάπτυξη της Κοινωνικο-ηθικής σκέψης θα αποτελέσει το πλαίσιο αναφοράς.

11. **Αντώνιος Μηλιαράκης**, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο αναγωγισμός στις βιο-ιατρικές επιστήμες και η συνάφειά του με τη Βιοηθική

Στην παρούσα εργασία γίνεται κριτική παρουσίαση της συγκρότησης των όρων αναγωγή και αναγωγισμός στις φυσικές και στις βιοιατρικές επιστήμες. Το πρώτο μέρος επικεντρώνεται, στο μετά-επιστημολογικό εγχείρημα των Paul Oppenheim και Hilary Putnam για την Ενότητα της Επιστήμης όπως επίσης και στην κλασική επιστημολογική πραγμάτευση της θεωρητικής αναγωγής στο έργο του Ernst Nagel που αποτελούν κοινό τόπο των αναγωγιστικών μελετών στις Βιοιατρικές επιστήμες

Εν συνεχεία παρουσιάζονται οι πιο σημαντικές εκδοχές αυτής της συζήτησης στη Φιλοσοφία της Βιολογίας

Πρώτα παρουσιάζεται η αναγωγή της κλασικής μεντελικής γενετικής (transmission genetics) στη μοριακή γενετική, και το επιχείρημα του Phillip Kitcher για το ανέφικτο αυτής κατά τα πρότυπα του Nagel.

Στη συνέχεια, η πραγμάτευση του John Dupre που υποστηρίζει το αδύνατο της αναγωγιστικής εξήγησης των διεργασιών της οντογένεσης (ontogeny), δηλαδή της ανάπτυξη του φαινοτύπου από το «πρόγραμμα» που είναι ενσωματωμένο στο DNA, όπως επίσης και το αδύνατο της αναγωγιστικής μελέτης της γενετικής των πληθυσμών, και ολόκληρης της εξελικτικής διαδικασίας ως θεμελιωδώς σχετιζόμενης στην διαφοροποιούμενη επιβίωση των γονιδίων, κατά τον τρόπο που υποστήριξε ο Dawkins

Ως εκ τούτου, επειδή δεν υπάρχει τέτοιου είδους γέφυρα από το φυσικό-χημικό στο έμβιο που να το καθορίζει έτσι ώστε τα φαινόμενα της ζωής να μπορούν να εξηγηθούν επιστημονικά με επάρκεια και πληρότητα και να απαντηθούν ζητήματα κανονιστικής ανασυγκρότησης και αναστοχασμού, ως προς τους όρους του πράττειν, που πιεστικά αναδεικνύουν οι σύγχρονες βιοϊατρικές καινοτομίες, η φιλοσοφία και η βιοηθική επιδιώκει τη σύνδεση αυτή μεταξύ ηθικών αρχών και πράξης, μεταξύ είναι και δέοντος.

12. **Αντώνης Μπασούκος**, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Είναι η ηθική μια ψευδαίσθηση; Μερικές σκέψεις αναφορικά με την ηθική αντικειμενικότητα

Η εξελικτική θεωρία προβλέπει ότι η ανθρώπινη φύση είναι προϊόν φυσικών διεργασιών. Οι φυσικές μας διαθέσεις και ικανότητες περιλαμβάνουν την ηθική. Ο φιλόσοφος Michael Ruse προσπαθεί να συνδυάσει τα δύο προτείνοντας μια μεταηθική θεωρία στηριζόμενος στο David Hume έτσι όπως τον ερμηνεύει ο John Mackie. Για τον πρώτο και τον τελευταίο η ηθική είναι μία ψευδαίσθηση αλλά εμείς πιστεύουμε ότι είναι αντικειμενική. Την αντιλαμβανόμαστε ως αντικειμενική γιατί η εξέλιξή μας το καθορίζει, διαφορετικά δεν θα ήμασταν καλοί συνεργάτες, αφού το δεύτερο φαίνεται ότι απαιτεί ηθική με αντικειμενικά ερείσματα. Στην παρουσίαση θα μας απασχολήσει η περεταίρω ανάπτυξη της μεταηθικής θέσης του φιλοσόφου, παράλληλα με το ερώτημα αν η ερμηνεία του Hume που ακολουθεί είναι η μοναδική ή μπορούμε να αποδώσουμε στο διαφωτιστή στοιχεία ηθικού ρεαλιστή.

13. Δώρα Παπαδοπούλου, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Habermas και Βιοηθική

“Da das Erzeugte eine Person ist und es unmöglich ist, sich von der Erzeugung eines mit Freiheit begabten Wesens durch eine physische Operation einen Begriff zu machen, so ist es eine in praktischer Hinsicht ganz richtige und auch notwendige Idee, den Akt der Zeugung als einen solchen anzusehen, wodurch wir eine Person in die Welt gesetzt haben”.

Ο Habermas ισχυρίζεται ότι ανάπτυξη και η τελειοποίηση των τεχνικών της γενετικής αναπαραγωγής του ανθρώπου αμφισβητεί και εναντιώνεται στην ηθική αυτοσυνειδησία του· υπονομεύεται δηλαδή στην ουσία η ελευθερία και η ισότητα. Ο αφορμώμενος έτσι από τη θέση ότι δεν έχουν βρεθεί οι σωστές λύσεις και αποφάσεις σχετικά με θέματα βιοτεχνολογίας και γενετικής, επιζητά να εφαρμόσει το επικοινωνιακό του μοντέλο και σε θέματα Βιοηθικής. Ο επιδιωκόμενος σκοπός είναι η συναίνεση, ενώ καθοδηγητικό ρόλο σε αυτήν τη διαδικασία κατέχει η έννοια του “Diskurs”- έχει ως πρότυπο την ψυχαναλυτική μορφή του Diskurs- που λειτουργεί τόσο ως μέθοδος όσο και ως τρόπος ζωής. Ως μέθοδος λειτουργεί υπό το σκεπτικό ότι έτσι οι συμμετέχοντες αναζητούν την αλήθεια με τη βοήθεια της λογικής του καλύτερου επιχειρήματος, ενώ αντιμετωπίζεται και ως τρόπος ζωής από τη στιγμή που τα άτομα αποφασίζουν με βάση αυτόν.

14. Βασιλική Πετούση-Ντούλη, Νεκταρία Δερμιτζάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συνισταμένες ηθικών αξιολογήσεων ως προς την αποδοχή-απόρριψη των Γενετικά Τροποποιημένων Τροφίμων: Ευρήματα έρευνας σε δείγμα Ελλήνων φοιτητών

Το ζήτημα των γενετικά τροποποιημένων τροφίμων (ΓΓΤ) αποτελεί αντικείμενο έντονου δημόσιου διαλόγου ή ακριβέστερα, διαμάχης μεταξύ επιστημόνων, οικολογικών και άλλων οργανώσεων, των ΜΜΕ, των παραγωγών και του κοινού. Ανησυχίες και σκεπτικισμός αναφορικά με τις συνέπειες των ΓΓΤ στην υγεία, το περιβάλλον και την οικονομία, ιδιαίτερα μεταξύ των πολιτών των Ευρωπαϊκών χωρών, που εμφανίζονται από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, φαίνεται ότι εξακολουθούν να εκδηλώνονται. Παράλληλα, σχετικές δημοσκοπήσεις καταγράφουν αύξουσα τάση της αρνητικής στάσης των Ευρωπαίων πολιτών έναντι των ΓΓΤ.

Στη διεθνή βιβλιογραφία και έρευνα εντοπίζονται διάφοροι παράγοντες που φαίνεται ότι επηρεάζουν και διαμορφώνουν τη στάση του κοινού έναντι των ΓΓΤ όπως για παράδειγμα, η αντίληψη για το 'ρίσκο' και το 'όφελος' της συγκεκριμένης βιοτεχνολογικής εφαρμογής, το επίπεδο γνώσης για ζητήματα βιοτεχνολογίας και ευρύτερα επιστήμης και τεχνολογίας, δημογραφικά χαρακτηριστικά, εμπιστοσύνη σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και ελεγκτικούς μηχανισμούς, ο ρόλος των ΜΜΕ, κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες (λ.χ. η πολιτισμική αξία του φαγητού). Ανεξάρτητα όμως από την εξηγητική δύναμη διαφόρων παραγόντων, ενδείξεις υπάρχουν ότι η αποδοχή ή απόρριψη των ΓΓΤ σχετίζεται με ευρύτερες ηθικές στάσεις και αξιολογήσεις της επιστήμης, της φύσης, της αξίας της ζωής έτσι όπως αυτές διαμορφώνονται στο συγκεκριμένο κάθε φορά κοινωνικο-οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Ως αρνητική έναντι των ΓΓΤ καταγράφεται, σε δημοσκοπήσεις κυρίως (πχ Ευροβαρόμετρο), η στάση των Ελλήνων πολιτών ενώ η αντίστοιχη εμπειρική έρευνα είναι περιορισμένη και τείνει να εστιάζει σε ζητήματα όπως γνώση για τα ΓΓΤ, ρόλος των ΜΜΕ, κατανόηση του κινδύνου και της ωφέλειας.

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η προσέγγιση της σχέσης μεταξύ αποδοχής και απόρριψης των ΓΓΤ από Έλληνες φοιτητές και της ευρύτερης ηθικής θέσης τους για ζητήματα περιβάλλοντος, υγείας, οικονομίας.

Η σχέση αυτή ελέγχεται ως προς το γνωστικό αντικείμενο, το φύλο και τον τόπο διαμονής των συμμετεχόντων στην έρευνα. Τα δεδομένα προέρχονται από έρευνα σε δείγμα 400 περίπου φοιτητών διαφόρων γνωστικών αντικειμένων που έγινε με τη χρήση δομημένων ερωτηματολογίων με κλειστές ερωτήσεις (τύπου Likert) και αφορούσε στις στάσεις και αντιλήψεις των φοιτητών για τη βιοτεχνολογία και τα ΓΓΤ.

15. Χάρης Πλατανάκης, Birkbeck College, London, U.K.

Equality and differential needs

We all seem to agree on the value of equality, but we are still far from agreement on its currency (i.e. equality of what?). This paper will examine a central objection against resource egalitarianism, namely the Differential Needs objection, and the various attempts of replying to this objection. Finally, the paper drives our attention to some lessons that the egalitarian debate can offer to bioethics.

[Φαίνεται ότι όλοι συμφωνούμε για την αξία της ισότητας, αλλά δεν έχουμε φτάσει ακόμα σε συμφωνία για το αντικείμενό της. Η ομιλία αυτή θα εξετάσει μια κεντρική αντίρρηση ενάντια στην ισότητα στην πρόσβαση των πόρων, την αντίρρηση των διαφορετικών αναγκών, και σε διάφορες προσπάθειες να απαντηθεί. Στο τέλος θα εξεταστούν ορισμένα συνέπειες της συζήτησης περί ισότητας για τη βιοηθική.]

16. Σοφία Σαρηγεωργίου, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι νέες προοπτικές της ανθρώπινης βελτίωσης μέσω της γενετικής και της βιοτεχνολογίας: Βιοηθικές προκλήσεις και προβλήματα

Στόχος της εν λόγω ομιλίας είναι να παρουσιάσουμε τα βιοηθικά προβλήματα και προκλήσεις που προκύπτουν από τις δυνατότητες ανθρώπινης βελτίωσης, μέσω της γενετικής και της βιοτεχνολογίας και να διερευνήσουμε κατά πόσο μπορεί να παραχθεί δεσμευτικό πλαίσιο στην περίπτωση εφαρμογής τους.

Ειδικότερα, στο πρώτο μέρος της ομιλίας, αφού θα προβούμε στην διατύπωση ενός ορισμού της έννοιας της βελτίωσης και αφού σκιαγραφήσουμε τις βασικές διαφορές που τη διαχωρίζουν από την έννοια

της θεραπείας, θα κάνουμε μια αναφορά στα νέα επιτεύγματα της βιολογίας και της γενετικής.

Μετά την ολοκλήρωση της αναφοράς μας στις εν λόγω μεθόδους, θα περάσουμε στη βιοηθική συζήτηση περί κριτηρίων για τη βελτίωση του σώματος. Εκεί αρχικά θα αναζητήσουμε το όριο της επέμβασης στο σώμα. Βασιζόμενοι σε ένα ηθικο-πρακτικό πλαίσιο, και έχοντας ως βασική αρχή όχι το υποκειμενικό, αλλά το ηθικό πράττειν, θα προβούμε σε μια προσπάθεια άσκησης κριτικής στην ωφελιμιστική οπτική που ενέχεται στις φιλελεύθερες θεωρίες των Harris, Savulescu, Agar, Kitcher και Buchanan. Συγκεκριμένα, θα αναδείξουμε ότι κάθε μία από αυτές τις θεωρίες στηριζόμενη σε μία διαφορετική θεμελιώδη ηθική αξία, αντιλαμβάνεται την βελτίωση του σώματος ως ένα ατομικό δικαίωμα, το οποίο θα πρέπει τα άτομα να έχουν τη δυνατότητα να το επιλέξουν, με σκοπό πάντα την καλύτερευση της ποιότητας της ζωής τους. Κάτι τέτοιο, όμως, έχει ως αποτέλεσμα τη χρήση της έννοιας της αυτονομίας ως μιας απλής ατομικής ελευθερίας, γεγονός που καθιστά την εν λόγω έννοια σχετική, αλλά και περιοριστική και ταυτόχρονα προκαλεί μια απλούστευση του ηθικού συλλογισμού. Επιπλέον, θα αναδείξουμε ότι μέσω αυτών των θεωριών, το σώμα αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο, όχι ως υποκείμενο, γεγονός που επηρεάζει το κριτήριο της πράξης. Στη συνέχεια, περνώντας στα επιχειρήματα περί φυσικού, θα κάνουμε μια προσπάθεια να αναδείξουμε κατά πόσο μία μέθοδος βελτίωσης λαμβάνεται ως ηθικά επιλέξιμη ή όχι, σε περίπτωση που έρθει σε ρήξη με τους νόμους της φύσης. Κλείνοντας, θα θέσουμε τα πραγματικά όρια της βελτίωσης και θα θεμελιώσουμε ότι μία μέθοδος βελτίωσης κρίνεται ηθική, μέχρι εκείνο το σημείο που αρχίζει να προσβάλλει την έννοια του προσώπου και την ηθική αυτοκατανόηση του ατόμου. Αυτό συμβαίνει γιατί, κάθε διαφορετική αντιμετώπιση οδηγεί σε προβλήματα δικαιοσύνης, με κεντρικά αυτά που έχουν να κάνουν με την ύπαρξη ανισοτήτων και την μη ίση μεταχείριση των προσώπων, τα οποία αναιρούν την δεσμευτικότητα του προσώπου.

17. Barry Smith, University of London, U.K.

Contemporary neuroscience and subjects of experience

Recent information about brain and behaviour due to neuro-imaging provide us with new knowledge about the nature of cognitive and behavioural disorders. These findings have led to revisions in our ordinary understanding

of the concept of a person and an agent, offered new ways to think about the relations between rational decision and emotions, and given insight into the links between emotions and valuing. In this way neuroscience has the potential to raise large philosophical questions about the nature of the subject, the extent of human agency and moral responsibility and judgement.

18. Χριστίνα Σπυράκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ηλεκτρονικός φάκελος υγείας: Ζητήματα ιδιωτικότητας και προσβασιμότητας

Κατά τη διάρκεια των είκοσι τελευταίων ετών, οι ιατρικές πληροφορίες γίνονται όλο και περισσότερο διαθέσιμες σε ηλεκτρονική μορφή. Η χρήση του Ηλεκτρονικού Φακέλου Υγείας (ΗΦΥ) παρουσιάζει σημαντικά οφέλη για τους ασθενείς, τους επαγγελματίες υγείας, τους υγειονομικούς οργανισμούς και τα συστήματα υγείας, καθώς διευκολύνει την ταχεία και εύκολη συλλογή, αποθήκευση, αναπαραγωγή και μετάδοση των ιατρικών πληροφοριών. Ο ΗΦΥ αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την αποτελεσματική διαχείριση της φροντίδας υγείας του ασθενούς, ενώ η δυνητική του επίδραση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μπορεί να θεωρηθεί απεριόριστη.

Ωστόσο, ο ΗΦΥ εγείρει πολύ περισσότερες αντιδράσεις από τη χρήση του έντυπου φακέλου υγείας και συνοδεύεται από νέες ηθικές και νομικές προκλήσεις, όπως η τήρηση του ιατρικού απόρρητου, η προστασία της ιδιωτικότητας του ασθενούς, η μη ταυτοποίηση των ηλεκτρονικών ιατρικών καταγραφών, η εγκυρότητα της ηλεκτρονικής υπογραφής, η κυριότητα των δεδομένων που αφορούν τον ασθενή, η πρόσβαση του ασθενούς στις ιατρικές πληροφορίες, η πρόσβαση τρίτων και άλλα.

Η κυριότερη ανησυχία σχετίζεται με την προστασία της ιδιωτικότητας και την ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων, η οποία συνδέεται άμεσα με δυο ηθικά ζητήματα. Το πρώτο έχει να κάνει με το θεμελιώδες δικαίωμα του ατόμου, ως έκφραση της αυτονομίας του, να καθορίζει για τον εαυτό του τη χρήση και διάδοση της πληροφορίας που το αφορά. Η προστασία της ιδιωτικότητας τείνει να αυξάνει την εμπιστοσύνη του ατόμου στην ικανότητά του να καθορίζει, να ελέγχει και να διαχειρίζεται τη ζωή του, γεγονός που συνάδει με τη σύγχρονη αντίληψη της συμμετοχής του ατόμου στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων, που σχετίζονται με την υγεία του.

Το δεύτερο ηθικό ζήτημα έχει να κάνει με το γεγονός ότι η αποκάλυψη της ατομικής ιατρικής πληροφορίας μέσω των ηλεκτρονικών δικτύων σε τρίτους, που δεν έχουν εξουσιοδότηση, χωρίς προηγούμενη ενήμερη συναίνεση, μπορεί να προκαλέσει βλάβη στο ίδιο το άτομο ή στο ατομικό συμφέρον (οικονομικό, κοινωνικό ή άλλο), παραβιάζοντας τη θεμελιώδη αρχή του «μη βλάπτειν», που διατρέχει την ιατρική ηθική ανά τους αιώνες, έχοντας την απαρχή της στον Ιπποκράτη.

Τόσο η διαχείριση του ΗΦΥ όσο και η δυνατότητα πρόσβασης στο περιεχόμενό του αποτελούν σημαντικά ζητήματα, που απαιτούν υπεύθυνη διεπιστημονική αντιμετώπιση, έτσι ώστε η καινοτομία του ΗΦΥ να μπορεί να εφαρμόζεται προς όφελος των ασθενών και για την προαγωγή του επιπέδου της υγείας τους.

19. **Μαριλένα Φλυτζανή**, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ιατρικό απόρρητο, προσωπικά δεδομένα, ελευθερία της έρευνας

Στην ιστορία της ιατρικής πρακτικής εμφανίζεται από πολύ νωρίς με επιτακτική μορφή και προβάλλει ως πρόταγμα η εχεμύθεια του γιατρού απέναντι στον ασθενή. Αν και μόνο πρόσφατα ρητά διατυπωμένο, το ιατρικό απόρρητο ανέκαθεν αξίωνε το σεβασμό, κατοχυρώνοντας τη θέση του ως κανονιστική αρχή ενώ έχει αποδείξει την αξία και τη χρησιμότητά του στην ιατρική πρακτική και δεοντολογία.

Έννοια σύμφυτη με εκείνη του ιατρικού απορρήτου αποτελούν τα προσωπικά δεδομένα καθώς και τα δύο άπτονται της προσωπικής σφαίρας του ατόμου και πηγάζουν από δύο βασικές αρχές: την αξία του ανθρώπου και την ελευθερία/αυτονομία του. Εν τέλει, όμως, οι έννοιες αυτές, αν και στενά συνυφασμένες, δεν ταυτίζονται. Έτσι, ενώ το ιατρικό απόρρητο συνδέεται με τις επιπτώσεις που θα είχε η δημοσιοποίηση των πληροφοριών σχετικά με την υγεία του ατόμου στην κοινωνική του θέση, στη σωματική και ψυχική του ακεραιότητα και προστατεύει τις πληροφορίες που περιέρχονται σε γνώση του γιατρού και των βοηθών του, οι σημερινές οικονομικές δραστηριότητες, η οργάνωση του σύγχρονου κράτους και της κατανεμημένης παροχής ιατρικής φροντίδας απαιτούν πρόσθετες εγγυήσεις για να εξασφαλισθεί το ίδιο επίπεδο προστασίας που αφορούν στην υγεία του ατόμου. Οι σχετικές ρυθμίσεις ανήκουν στο δίκαιο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, το οποίο

έχει ως αφητηρία το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του ατόμου ως ειδικότερη έκφραση του δικαιώματος στην προσωπικότητα.

Ενώ, όμως, οι ρυθμίσεις για την προστασία των προσωπικών δεδομένων έρχονται να διασφαλίσουν την ανθρώπινη αξία και τα συνταγματικά δικαιώματα που την εξειδικεύουν, η επιστημονική έρευνα δύναται να απειλήσει θεμελιώδη δικαιώματα των υποκειμένων της. Και τούτο διότι, στο πλαίσιο των ερευνών, ο ερευνητής βρίσκεται αντιμέτωπος με τις εξής αρχές: την αρχή της ωφέλειας προς χάριν του κοινωνικού συνόλου από τη μία πλευρά, τις αρχές της αυτονομίας του ατόμου και του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από την άλλη. Ο συγκερασμός των ανωτέρω αρχών που θα εξασφαλίζει την ελεύθερη επιστημονική έρευνα χωρίς να παραμελεί την ανάγκη προστασίας της αυτονομίας του προσώπου και την ανθρώπινη αξία δεν είναι εύκολη υπόθεση.

Αυτό που πρέπει να λεχθεί είναι ότι το άτομο στη σύγχρονη εποχή δεν είναι ξεκομμένο από τις κοινωνικές διεργασίες, συμμετέχει σε αυτές και κατά ένα ποσοστό τις επηρεάζει. Σ' αυτό το πλαίσιο, κομμάτια της ζωής και της δράσης του ατόμου αποκτούν κοινωνικό ενδιαφέρον, νοιάζουν, μ' άλλα λόγια, του άλλους κοινωνούς. Ακριβώς εδώ ανακύπτει το καίριο ζήτημα της οριοθέτησης του κοινωνικού ενδιαφέροντος ως προς την ιδιωτική ζωή του ατόμου.

Η παρούσα εργασία, μέσα από την περιγραφή της φύσης του ιατρικού απορρήτου, των προσωπικών δεδομένων και τη σχέση τους με την ελεύθερη επιστημονική έρευνα, θα προσπαθήσει να αναδείξει μέσα σε μια δημοκρατική κοινωνία άραγε πόσο μακριά μπορεί να φτάνει το αδιάκριτο βλέμμα του ερευνητή – επιστήμονα – ιατρού, και αντίστροφα, πόσο υψηλός μπορεί να είναι ο φράχτης που καλύπτει την ιδιωτική ζωή.

20. Γιώργος Χαραλάμπους, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η Αναγκαιότητα του Πρακτικού Λόγου

Ένας εκ των τρόπων με τους οποίους μπορούμε να συλλάβουμε τους εαυτούς μας είναι και αυτός της πρακτικής σκοπιάς. Δηλαδή ως δρώντα όντα ικανά να καθοδηγούμε οι ίδιοι τη σκέψη μας, να είμαστε πρωταρχική πηγή της πράξης μας, να είμαστε δημιουργοί της ζωής. Η ενεργητική αυτή σκοπιά αντίληψης υπόκειται στο πεδίο του πρακτικού λόγου, υπό την έννοια ότι

χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να αντιλαμβανόμαστε τους λόγους μας ως λόγους πράξης, να αναστοχαζόμαστε πάνω στους λόγους αυτούς και σε τελική ανάλυση να θέτουμε το ερώτημα αν πρέπει να τους ακολουθήσουμε. Η αναγκαιότητα του πρακτικού λόγου έγκειται στο γεγονός ότι πρέπει να ανταποκριθούμε στη σύγκρουση των διαφορετικών κινήτρων μας, να επιλέξουμε εκούσια ανάμεσα σε αλληλοσυγκρουόμενες επιθυμίες και όχι απλώς να περιμένουμε να δούμε ποια θα επικρατήσει.

Βέβαια ο πρακτικός λόγος δεν μας προσφέρει έναν αλγόριθμο σύμφωνα με τον οποίο μπορούμε να κατευθύνουμε την πράξη, αλλά συνιστά μια διαδικασία συνεχούς σύγκρουσης, που παραθέτει σκέψεις και πράξεις στο πεδίο της. Στόχος της διαδικασίας αυτής δεν είναι να καθορίσει τι πρέπει να πράξουμε σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση αλλά η αποφυγή κάθε είδους αντινομίας. Ο πρακτικός λόγος μέσα από την κανονιστική του δομή φαίνεται να ικανός να λειτουργεί ως ένας συνεκτικός τρόπος ρύθμισης της πράξης, θέτοντας ως αίτημα, η δομή του αυτή να έχει την μορφή ενός νόμου. Εάν τώρα ο μορφικός αυτός νόμος μπορεί να υιοθετηθεί απ' όλους τότε συνιστά πια έναν ικανό ηθικό λόγο πράξης.

21. Βασίλης Χριστοδουλάκης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ανθρώπινη ευγονική: νομικοί και ηθικοί προβληματισμοί

Η εισήγηση ασχολείται με την έννοια της ευγονικής, ως επιστημονικής αλλά ταυτόχρονα και πολιτικο-κοινωνικής θεωρίας και πράξης, έτσι όπως διαμορφώθηκε ιστορικά από τους πρώτους θεωρητικούς της μέχρι τις ραγδαία εξελισσόμενες επιστημονικές εφαρμογές της στον 21ο αιώνα και τις σύγχρονες ανακατασκευές του όρου, με τα νέα περιεχόμενα που του αποδίδονται, προσπαθώντας κυρίως να αναδείξει το νομικό και ηθικό πλαίσιο γύρω από τις σύγχρονες ευγονικές αντιλήψεις και πρακτικές. Κυρίως, θα στοχεύσει στην ανάδειξη της στενής σχέσης που υπάρχει μεταξύ της παραδοσιακής έννοιας της ευγονικής και των σύγχρονων βιοεπιστημών και βιοτεχνολογιών που σχετίζονται με την ανθρώπινη αναπαραγωγή, χωρίς να υιοθετείται το *a priori* αρνητικό περιεχόμενο της ευγονικής.

Θα επιχειρηθεί μια εννοιολογική προσέγγιση του όρου «ευγονική» και μια συνοπτική παρουσίαση των εμπειρικών - ιστορικών εφαρμογών της σε πολιτικο-κοινωνικό επίπεδο και κατόπιν θα αναπτυχθεί ο σύγχρονος νομικός και βιοηθικός προβληματισμός γύρω από την ευγονική, μέσα από τις

σύγχρονες δυνατότητες γενετικής παρέμβασης κατά την ανθρώπινη αναπαραγωγική διαδικασία.

Η διερεύνηση του νομικού προβληματισμού γίνεται με αναφορά στα διεθνή και εθνικά νομικά κείμενα που έχουν ασχοληθεί με την ευγονική και τις διάφορες μεθόδους και εφαρμογές της, με σκοπό να δοθεί έστω και επιγραμματικά μια εικόνα για το πώς αντιλαμβάνεται την ευγονική ο νομοθέτης, επιχειρείται όμως ταυτόχρονα και μια (πιο) κριτική θεωρητική προσέγγιση μέσα από τη διεθνή βιοηθική συζήτηση που έχει αναπτυχθεί κυρίως στο πλαίσιο προβληματισμού των εθνικών επιτροπών βιοηθικής των ευρωπαϊκών κρατών.

22. Τάνια Χριστοφοράτου, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κριτική ανάγνωση των εγχειριδίων Βιολογίας Γυμνασίου-Λυκείου: Το αίτημα της Βιοηθικής

Ένα από τα αιτήματα της Οικουμενικής Διακήρυξης της UNESCO για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, αφορά την προώθηση της βιοηθικής σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και την ενθάρρυνση των προγραμμάτων ενημέρωσης και διάδοσης της σχετικής με τη βιοηθική γνώσης.

Η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, διαπιστώνοντας έντονο ενδιαφέρον εκ μέρους των εκπαιδευτικών και διάθεση αναζήτησης των καταλληλότερων τρόπων μετάδοσης των προβληματισμών της βιοηθικής στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος, προγραμματίζει να ασχοληθεί ειδικά με το ζήτημα της εκπαίδευσης στη βιοηθική.

Ο Τομέας Βιοηθικής της UNESCO τονίζει ότι η βιοηθική πρέπει να αποτελέσει ουσιαστική συνιστώσα της γενικής παιδείας του αύριο, με την παροχή των απαραίτητων επιστημονικών και τεχνικών βάσεων για τη διατύπωση των βασικών ζητημάτων και την προώθηση μίας ηθικής της ελευθερίας και της υπευθυνότητας.

Είναι θεμιτό να αναπτυχθεί στους νέους, αφενός, κριτικός στοχασμός που θα τους βοηθήσει να αποκτήσουν τη διανοητική δεξιότητα που θα τους επιτρέπει να διακρίνουν την ποιότητα και την εγκυρότητα των διάφορων τύπων επιχειρημάτων, συμπεριφορών και αποφάσεων, αφ'ετέρου δε τη συνήθεια να ακούν και να ανταλλάσσουν γνώμες σχετικά με θέματα κοινού ενδιαφέροντος.

Σημαντικό είναι η εκπαίδευση στη βιοηθική να ξεκινήσει από την ειδική κατάρτιση των διδασκόντων, οι οποίοι έχουν να αντιμετωπίσουν πολλαπλές προκλήσεις: τα ραγδαία βήματα προόδου στις βιοϊατρικές επιστήμες και την τεχνολογία και τις εφαρμογές τους, τα ηθικά ζητήματα που προκύπτουν από κάθε τέτοια εφαρμογή, τις φιλοσοφικές, νομικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, θεωρίες και αρχές που μπορούν να στηρίξουν τα αντικρουόμενα επιχειρήματα, τις καινοτόμες διδακτικές μεθόδους που πρέπει να εφαρμοστούν για την αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών στην τάξη.

Γίνεται μία σύντομη αναφορά στις προτάσεις που έχουν ήδη διατυπωθεί για την εισαγωγή των θεμάτων που άπτονται της βιοηθικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε διάφορες χώρες καθώς και στις μεθόδους που ήδη εφαρμόζονται σε ορισμένες από αυτές.

Στη συνέχεια εντοπίζονται σημεία στα εγχειρίδια Βιολογίας Γυμνασίου και Λυκείου τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο κριτικού στοχασμού και να οδηγήσουν σε περαιτέρω συζήτηση με βιοηθικό περιεχόμενο. Διατυπώνονται επίσης ορισμένες προτάσεις για περαιτέρω έρευνα σχετική με τις προσφορότερες μεθόδους εισαγωγής της βιοηθικής στην εκπαίδευση, τα αποτελέσματα της οποίας θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε συγγραφή ειδικού διδακτικού υλικού, προτάσεων και σχεδίων διδασκαλίας καθώς και στην κατασκευή ειδικού διαδραστικού ηλεκτρονικού διδακτικού υλικού.